

OILAVIY NIZOLAR. AJRALISH, UNING SABABLARI VA OQIBATLARI.

*Xovos tumani 12-maktab psixologlari
Axmadjonova Sitora
Jumaboyev Azizbek*

ANNOTATSIYA.

Oilaviy nizolarning eng xarakterlilaridan biri bu er va xotin o'rtasidagi nizolardir. Halqimizda bir gap bor: oshsiz uy bo'lishi mumkin lekin nizosiz uy bo'lmaydi. Faqat nizoning nizodan farqi bor aksariyat muvaffaqiyatli oilalarda tarbiya topgan yigit-qizlar o'z ota-onasi oilasini ularning turmush tarzini bir-birlarga nisbatan bo'lgan o'zaro munosabatlarini va qator shu kabilarni o'zlarining bo'lajak oilaviy hayotlari uchun ideal deb olishadi va ular ham oila kurishganlaridan so'ng o'g'il bolalar xuddi o'z otasidek va qizlarimiz o'z onalaridek "ota", "ona", "er" "xotin" bo'lishini orzu qiladilar. Chunki ular o'z ota-onalari misolida, bir-birlariga nisbatan salbiy munosabatda bo'luvchi bir-birlari bilan nizolashib turuvchi er-xotinlarni kurmaganlar. Mabodo bunday vaziyatlarda va nizolar yuzaga kelib qolgudek bo'lsa ham ularning ota-onalari bu holatni farzandlariga sezdirmaslikka xarakat qiladilar. Bundan tashqari ommaviy axborot vositalari orqali namunaviy ahil baxtli oilalar haqida berib boriladigan materiallarda ham aksariyat xollarda er-xotinlik munosabatlarini bir yoqlama faqat yaxshi tomondan ko'rsatish an'analar mavjud.

Kalit so'zlar: nizo, konflikt, ajrim, ota-ona, qaynona-kelin, qaynona-kuyov munosabatlari, oqibat.

Oilaviy nizolarning eng xarakterlilaridan biri bu er va xotin o'rtasidagi nizolardir. Halqimizda bir gap bor: oshsiz uy bo'lishi mumkin lekin nizosiz uy bo'lmaydi. Faqat nizoning nizodan farqi bor aksariyat muvaffaqiyatli oilalarda tarbiya topgan yigit-qizlar o'z ota-onasi oilasini ularning turmush tarzini bir-birlarga nisbatan bo'lgan o'zaro munosabatlarini va qator shu kabilarni o'zlarining bo'lajak oilaviy hayotlari uchun ideal deb olishadi va ular ham oila kurishganlaridan so'ng o'g'il bolalar xuddi o'z otasidek va qizlarimiz o'z onalaridek "ota", "ona", "er" "xotin" bo'lishini orzu qiladilar. Chunki ular o'z ota-onalari misolida, bir-birlariga nisbatan salbiy munosabatda bo'luvchi bir-birlari bilan nizolashib turuvchi er-xotinlarni kurmaganlar. Mabodo bunday vaziyatlarda va nizolar yuzaga kelib qolgudek bo'lsa ham ularning ota-onalari bu holatni farzandlariga sezdirmaslikka xarakat qiladilar. Bundan tashqari ommaviy axborot vositalari orqali namunaviy ahil baxtli oilalar haqida berib boriladigan materiallarda ham aksariyat xollarda er-xotinlik munosabatlarini bir yoqlama faqat yaxshi tomondan ko'rsatish an'analar mavjud.

Bularning hammasi yoshlarda oilaviy hayot haqida bir yoqlama ijobiy tasavvurlarning shakllanishiga asos bo'ladi. Shunday ertakmopand tasavvurlar orzular og'ushida oila qurgan yoshlar o'zlarining oilaviy hayotlarida dastalabki muammolarga duch kelishlari bilanoq ularning oilaviy hayotlari o'zlari qutganlaridek bo'lmayotganligi turmush o'rtog'ini tanlashda xato qilganligi ular oldingi (to'ydan oldingi) xolatiga nisbatan ma'lum darajada (albatta) salbiy tomonga o'zgarib qolganligi kabilarni tushuna boshlaydilar. Shuningdek yosh oilada er-xotinlarning o'zaro munosabatlari rivojlanishining o'ziga xos qonuniyatlari ayniqsa yosh o'zbek oilasida uning etnik hududiy xususiyatlaridan kelib chiqqan holda yosh kelin va kuyovning yangi ijtimoiy sharoitlarga moslashish jarayoni bilan bog'liq qiynchiliklar er-xotin munosabatlarida nizoli vaziyatlar va nizolarni yuzaga keltirishi mumkin. O'tmish donishmandlaridan biri haqli ravishda er-xotin nizolarini garmdoriga qiyoslagan ekan. Nizoli vaziyatlar har qanday oilada u yoki bu darajada yuzaga keladi. Oila qanday bo'lishidan qat'iy nazar nizolardan mutlaqo holi (ximoyalangan kafolatlangan) bo'lsa olmaydi. Chunki oiladagi shaxslararo munosabatlar odatda nizosiz bo'lmaydi. Bu nizolar ma'lum darajada er-xotin munosabatlarini rivojlantiruvchi katalizator vazifasini o'taydi. Bir oila uchun meyorida bo'lgan shaxslararo munosabatlar tizimi ikkinchi bir oilaga mutlaqo mos kelmasligi yoki biron bir oila uchun u qadar ahamiyatga ega bo'lmagan nizo va uning sababi boshqa oila a'zolarining o'zaro munosabatlarida jiddiy oqibatlar olib kelishi mumkin va xakazo. Oilada yuzaga kelishi ehtimoli bo'lgan nizo-janjallarning sabablarning aniqlash va ularning oldini olish masalalarini ijobiy hal qilish uchun birinchi navbatda ularni kimlar o'rtasida yuz berayotganligini farqlab olish maqsadga muvofiqdir. Oilaviy nizolarda kimlar ishtirok etayotganiga ko'ra ularni quyidagicha asosiy turlarga ajratish mumkin.

Biz dastavval muvoffaqiyatli va muvoffaqiyatsiz oilalarda ro'y beradigan nizolarni ko'rib chiqaylik. Muvoffaqiyatli oilalardagi nizolar biriktiruvchi va muvoffaqiyatsiz oilalardagi nizolar esa ajratuvchi xarakterga ega psixologik adabiyotlarda nizolar shartli ravishda konstruktiv (biriktiruvchi) va destruktiv (ajratuvchi) nizolarga farqlanadi. Ular o'zlarning yuzaga kelishiga asos bo'lgan muammolar bu muammolarning hal etilishi kechishi ishtirokchilari oqibatlari va boshqalarning xarakteriga ko'ra bir-birlaridan farqlanadi.

Ajratuvchi nizolarda ularning yuzaga kelishiga aso bo'lgan muammo va uning yechimi er-xotinlardan birining manfaatiga qaratilgan bo'ladi. Bunday nizolarda bir tomon manfaatining xal etilishi ko'pincha ikkinchi tomon manfaatining boy berilish xisobiga amlga oshadi. Masalan erni yoki xotinni shaxsan o'zi uchun biron nima xarid qilishi erning yoki xotinning qarindosh urug'lari bilan bo'ladigan nizolar shularjumlasiga kiradi. Ajratuvchi nizolar aksariyat xolarda chegaralanmagan nizolar bo'lib o'z xarakteri ishtirokchilari xal etilishi va oqibatlariga ko'ra chetga chiqadi. Bunday er-xotin nizolariga oilaning boshqa a'zolari: qaynona, qaynsingil ovsinlar va

boshqalar ham aralashadi. Ijtimoiy psixologiyada gap so'z gizo haqidagi ma'lumot bir og'izda chiqib kishilarning keng tomoniga qarab harakatlana boshlaydi. Uning ko'lemi ma'lumot bo'lgan baidan uzoqlashib undan xabardor bo'lgan va unga jalb etilgan ishtirokchilar soni ortib borgan sari sengayib boraveradi. Er yoki xotin bir-birlari bilan urushib qolganlaridan so'ng haqda bir odamga gapiradigan bo'lsa imkon qadar shu uchunchi odamni uning manfaatlarini ximoya qilishiga og'dirib olish maqsadida bir yoqlama gapiradi.

Ajralish va uning oqibatlari.- gap nikoh-oila munosabatlari haqida borar ekan shubxasiz jiddiy muxokama qilinadigan masalalar qatorida nikoh oila munosabatlarining bo'zilishi er-xotinlarning ajralishi muammosi turadi. Ajralish muammosi hozirgi zamon insoniyat jamiyatining eng muhim ijtimoiy muammolaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun chet ellarda ham O'zbekistonda ham ajralish muammosini o'rganishga keng ilmiy jamoatchilike'tibori qaratilib kelinmoqda. Bu muammoni turli soha mutaxassisleri: yuristlar, demograflar, iqtisodchilar, sosiologlar, psixologlar va boshqa fan sohalari mutaxassisleri o'rganmoqdalar. Ularning e'tibori bu xodisa sabablari omillari motivlarini o'rganish ularni bartaraf etish ajralishlarning salbiy asoratlarini kamaytirish masalalariga qaratilgan. Chunki oilalarning buzilishi tufayli nafaqat shu ajarlishga er-xotin va ularning farzandlari balki jamiyat ham ko'p zarar ko'radi. Ajralishlar ko'plab noxush xodisalar: noto'liq oilalar sonning ortishi bolalar va o'smirlar o'rtasida qonun buzarlilikning ko'payishi, pedagogik nazoratsiz qolgan bolalar va sonining ortishi yolg'iz sobiq er-xotinlar va qarindoshlarning o'zaro munosabatlarning yomonlashuvchi kabilarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Ajralishlarning o'ziga xos ijtimoiy-psixologik va etnopsixologik xususiyatlar oilalarning buzilishiga olib keladigan sabablar ularning amalga oshish jarayoni, oqibatlari ajralishgacha va undan keyingi davrlardagi er-xotinlarning axvoli kabilarda ifodalanadi. Sharq oilalarida ayniqsa o'zbek va qishloq oilalarida ajralish tashabbuskori ko'proq erkaklar bo'ladilar va aksincha Yevropa xalqlari oilalarida yoki oilalarda va urbanizauiyalashuv darajasi yuqori bo'lgan shahar oilalarida ajralish tashabbuskor ko'proq ayollar bo'ladi. Ajralishlarning sabab-oqibatlari haqida fikr-muloxazalarimizni bildirishdan oldin o'zbek oilalarida ajralishlarning o'ziga xos xarakteri ya'ni boshqa (ayniqsa chet mamlakatlaridan) millatlardan farq qiluvchi jihatlariga to'xtalib o'tish lozim topdik. Bu quyidagi obyektiv omillarga bog'liq bo'lish mumkin birinchidan qishloq joylarda ajrashgan ayol erkak nisbatan jamoatchilik tomonidan ko'proq tanqidiy muxokama qilinadi. Ikkinchidan qishloq joylarda ajralishgandan so'ng ayollarning ahvoli erkaklarga nisbatan yomonlashadi. Negaki o'zbek millatidagi o'ziga xos urf-odatlar o'zbek ayolning uy-joylarni eriga qoldirib o'z ota-onasinikiga (uning aka-ukalari o'z oilasi xotinni bolalari bilan yashayotgan va ajrashagn ayol uchun ahvolni yanada jiddiylashtiruvchi joyga) borib yashashga majbur bo'ladilar.

Uchinchidan qishloq ayollarida ajralishgandan so'ng qayta oila qurish imkoni nixoyatda kamdir. Agar ajralish "ozodlik" deb hisoblanadigan bo'lsa unda hozirgi zamon nikoh oila qonunchiligiga ko'ra bu ozodlik kimga qancha tushadi? Shaxar joylarda istiqomat qiladigan Yevropa xalqlariga mansub bo'lgan yosh oilalarda bu quyidagi formula tarzida bo'lish mumkin.

Ayollar uchun

Ajralish = ozodlik + bola+ aliment = uy+yolg'iz onalarga beriladigan imtiyozlar+yangi oila qurish muammosi.

Erkaklar uchun

Ajralish = ozodlik-bola-alimenti=uy + yangi oila qurish imkoniyati.

Agar ajralishlarning ayol va erkakka ko'rsatadigan asosiy bo'lsak ular quyidagicha bo'ladi.

Jamiyat uchun. Noto'liq oilalar soni ko'payadi oilalararo yoki qarindoshlararo adovat yuzaga keladi bir jinsning ikkinchi jinsiga nisbatan nafrati paydo bo'ladi. Foxishabozlik ortadi teritanoslik kasalliklarning ortishi kuzatiladi shaxsning ijtimoiy faolligi susayadi.

Erkak uchun – yolg'izlik xissining ortishi giyoxvandlik va ichkibozlikka berilish turli kasalliklar.

Ayollar uchun- yolg'izlikni xis qilishning ortishi qayta oila qurish imkoniyatining cheklanganligi nervozlar stresslar turli xastaliklar o'z jonga qasd qilish.

Ma'lumki o'zbek oilalarida ajralishlar miqdori boshqa millatlar masalan rus oilalarnikiga qaraganda ikki marta kam. Lekin har bir ajralishga oila to'g'ri keladigan tirik yetim bolalar soni o'zbek oilalarida 2-2,5 marta ko'p. Shu bilan birga ajralish ma'daniyatini quyi saviyada ekanligi va o'ziga xos milliy xususiyatlari bilan ifodalanishi o'zbek oilalarida ko'proq salbiy oqibatlariga olib keladi. Shunga ko'ra ajralishlarning salbiy asoratlari o'zbek oilalarida boshqa millatlar oilalaridagiga nisbatan kuchliroq ifodalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Shoumarv G'. B. Taxriri ostida."Oila psixologiya" Toshkent 2000
2. Shoumarov G'.B. Tarixi ostida "1001 savolga psixologning 1001 javobi" Toshkent, 2000
3. Shoumarov G'.B., Shoumarov Sh.B "Muhabbat va oila" Toshkent, 1994
4. "Xademay oila qurasiz". Toshkent, 2004